

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-2-66-77>

УДК: 373.1.02, 373.3/.5.048:331.548

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7217-100X>

Зорина Охріменко,

кандидат педагогічних наук,

Інститут проблем виховання НАПН України,

м. Київ

УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В УЧНІВ ДО ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** Статтю присвячено проблемі формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності. Метою статті є висвітлення узагальнених результатів вивчення проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в учнів підліткового та старшого шкільного віку (які отримують освітні послуги у закладах загальної середньої освіти).*

Окреслено основні етапи здійснення науково дослідної роботи за темою «Формування професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в учнів підліткового та старшого шкільного віку». Зокрема, висвітлено теоретико-методичні засади та вихідні положення формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності у сучасних соціально-економічних умовах.

Уточнення сутності ключового поняття дослідження, визначення його структури дозволило підібрати комплекс діагностичних методик для емпіричного визначення рівнів його сформованості. Обґрунтовано технологію формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в сучасних соціально-економічних умовах, яка постає як сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, що базуються на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу, та відповідають таким вимогам, як діалогічність, діяльнісно творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення учню необхідного простору свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і засобів у професійному самовизначенні і подальшому професійному становленні. Сутність такої технології в тому, що вона базується на рефлексивно-вольових механізмах особистості, яка самовизначається у професії.

Наведено і інтерпретовано результати констатувального етапу дослідження, а також виокремлено ряд чинників, які негативно впливають на ефективність формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності. За результатами формувального етапу дослідження зроблено висновок про керованість процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій та ефективність позитивного впливу на нього запропонованої для впровадження педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів до трудової діяльності.

Аналіз психолого-педагогічного доробку з дотичних тем дослідження дав змогу зробити узагальнення про актуальність та тотожність результатів дослідження сформованості професійно-ціннісних орієнтацій у учнів.

У висновках наголошено, що результативність впровадження педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності в освітній процес залежатиме від систематичності, цілісності запропонованих змісту, форм і методів.

Практичне значення статті полягає в тому, що її матеріали можуть використовуватися у процесі здійснення професійної орієнтації учнів підліткового та старшого шкільного віку.

Ключові слова: професійно-ціннісні орієнтації, професійне самовизначення, педагогічна технологія, старшокласник, підліток.

© Зорина Охріменко, 2022

Вступ. Реформування сучасної освіти в Україні дає поштовх до активізації цілеспрямованого, систематичного, доступного науково-методичного супроводу учнів у їх професійному становленні. Так, у Концепції Нової української школи чітко представлена головна ідея – навчання для життя, що передбачає активне впровадження в освітній процес формування цілого ряду цінностей: цінності праці, цінності різних професій, цінність праці з метою самореалізації, цінність особистісного розвитку та професійного зростання. Такі ініціативи Концепції Нової української школи представлені ключовими компетентностями для життя, що позиціонуються як «канва» розвитку учня, а саме: ініціативність та підприємливість; вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя; соціальна та громадянська компетентності.

Зауважимо, що формування ціннісної сфери особистості завжди перебувало в полі уваги фахівців, адже саме цінності є тим ядром, яке об'єднує навколо себе основні прагнення і устремління особистості, орієнтує її в навколишньому світі, мотивує і спрямовує діяльність. У кожному віковому періоді ціннісні орієнтації є джерелом особистісного розвитку, а в період професійного самовизначення, вони виступають змістовою складовою професійного самовизначення здобувачів освіти і є провідною регулювальною функцією самопізнання, самоставлення, саморегуляції. Відповідно, виконуючи мотиваційну, спонукальну роль, професійно-ціннісні орієнтації спрямовують особистість на самозміни та саморух.

Водночас, саме ціннісна сфера підростаючої особистості найбільш чутливо реагує на несприятливі фактори зовнішнього середовища, які характерні для українського суспільства протягом останніх років і надзвичайно загострилися в умовах сьогодення.

Саме тому, вважаємо, що на часі розробка і впровадження в освітній процес ЗЗСО педагогічних технологій, спрямованих на допомогу учням у формуванні готовності до плідної успішної самореалізації на основі несуперечливої системи цінностей, яка забезпечує цілісність особистості, відданість своїм переконанням, активність у досягненні мети, зацікавлено-дійове ставлення у трудовій діяльності.

Мета та завдання. Метою статті є висвітлення узагальнених результатів дослідження проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в учнів підліткового та старшого шкільного віку ЗЗСО.

Методи дослідження. На різних етапах дослідження застосовувалися методи в контексті дослідницьких завдань. Так, вивчення сутності проблеми й напрямів її розв'язання здійснювалися з використанням теоретичних методів (аналіз, синтез, порівняння й узагальнення), що дозволило розкрити зміст поняття професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності, визначити структуру ключового поняття, та виокремити рівні його сформованості. Для проведення експерименту було підібрано і застосовано пакет взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих діагностичних методик, а саме: бесіди, опитування (анкетування), тестування, експертна оцінка, спостереження, статистичні методи, які активно використовуються в психолого-педагогічній практиці, що свідчить про їх надійність та відповідність віковому виміру психологічної структури особистості учнів підліткового й старшого шкільного віку. Кожна з зазначених методик була спрямована на вивчення конкретного показника, а у своїй сукупності вони дали змогу зробити узагальнення про особливості перебігу процесу професійного самовизначення у сучасних здобувачів освіти (учнів ЗЗСО). Для отримання достовірних результатів на формувальному етапі дослідження застосовувалися ті ж методи, що і на констатувальному, що дозволило зробити узагальнені висновки про ефективність впровадженої педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій. Для підтвердження достовірності експериментальних результатів й підтвердження ефективності запропонованої нами технології використовувалися статистичні методи.

Усього у дослідженні на констатувальному етапі брало участь 98 учнів 9-х класів і 86 учнів 11-х класів, на формувальному – 96 учнів 9-х класів і 84 учні 11-х класів ЗЗСО м. Києва, Запорізької та Рівненської області.

Результати дослідження. Узагальнений аналіз результатів дослідження проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в учнів підліткового та старшого шкільного віку ЗЗСО здійснено в контексті комплексної теми дослідження «Формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів до трудової діяльності» лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України (2020–2022 рр.).

Протягом означеного періоду було проаналізовано директивні документи про освіту, матеріали психолого-педагогічних та соціологічних досліджень, літературу науково-методичного, програмно-методичного, навчального та навчально-методичного спрямування, узагальнено досвід педагогічної практики, з метою визначення сутності проблеми формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності, особливостей цього процесу, шляхів її розв'язання. Результатом зазначеного стало окреслення вихідних позицій дослідження.

Зокрема, обґрунтовано теоретико-методичні засади формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності у сучасних соціально-економічних умовах на основі концепції особистісно орієнтованого виховання (І. Бех, Є. Бондаревська); психолого-педагогічних концепцій професійного розвитку і акмеології (І. Бех, Е. Климов, Н. Кузьміна, М. Пряжников, В. Сластьонін та ін.); праць вітчизняних науковців, в яких доведено вплив ціннісних орієнтацій на професійне самовизначення особистості (О. Вітвіцька, І. Зязюн, Є. Павлютенків, Б. Щербатюк та ін.); акмеологічної концепції розвитку особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Бодальов, А. Деркач, Н. Кузьміна, В. Сластьонін); психологічної концепції цінностей та ціннісних орієнтацій (М. Бобнєва, Б. Братусь, Є. Головаха, П. Ігнатенко, Н. Корнієнко, Н. Непомняща, А. Подольська); особливостей соціально-психологічного розвитку старшокласників (Г. Костюк, П. Шавир).

Визначено, що виховання несуперечливої системи цінностей забезпечує сумлінне ставлення до професійної діяльності, спонукає людину до творчого пошуку, є запорукою адаптивності до динамічних умов ринку праці, активної і творчої діяльності. Обґрунтовано, що формування професійно-ціннісних орієнтацій активізується під час профільного та професійного самовизначення учнів, адже з одного боку цінності є ядром навколо якого зосереджуються інтереси, прагнення, мотиви професійного становлення, а з іншого, – кожна професія так чи інакше пов'язана з ієрархією цінностей. Відповідно формування несуперечливої позиції у процесі фахової підготовки, має активізуватися в підлітковому і старшому шкільному віці, і втілюватися у вихованні професійно-ціннісних орієнтацій учнів.

Відповідно до завдань дослідження було уточнено сутність поняття «професійно-ціннісні орієнтації учнів до трудової діяльності» та визначено його як складне інтегральне утворення особистості, що характеризується певними для старшого підліткового та

юнацького віку професійно-технологічними знаннями та способами дій, що супроводжуються відповідними морально-ціннісними надбаннями, в результаті чого об'єктивуються в емоційні переживання особистої значущості трудової діяльності в межах певного профілю навчання. Визначено, що розвивальний рух учнів здійснюється від уявлення про специфіку майбутньої трудової діяльності до усвідомлення себе як суб'єкта професійного становлення; від позитивного ставлення до майбутньої трудової діяльності до емоційно-ціннісного самоствавлення; від здатності приймати на себе відповідальність за власну трудову діяльність до уміння організовувати власну професійно-ціннісну діяльність. Поєднує ці ланки самодіяльність учня, яка спрямована на самопізнання, позитивне самоствавлення, самоефективність. Базуючись на компонентно-процесуальній моделі свідомого привласнення зростаючою особистістю духовних цінностей (І. Бех) [4], у структурі професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності, виокремлено: пізнавальний, емоційно-мотиваційний, довільного імпульсу, практично-дієвий та самоціннісний компоненти і відповідні до них показники. Схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості професійно-ціннісних орієнтацій в учнів до трудової діяльності.

Здійснено відбір методик для діагностування рівнів сформованості в учнів професійно-ціннісні орієнтації до трудової діяльності, визначено рівень підготовки педагогічних працівників, до здійснення формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності.

Обґрунтовано технологію формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в сучасних соціально-економічних умовах, яка постає як сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, що базуються на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу, та відповідають таким вимогам як діалогічність, діяльнісно творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення учню необхідного простору свободи, для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і засобів у професійному самовизначенні і подальшому професійному становленні. Сутність такої технології в тому, що вона базується на рефлексивно-вольових механізмах особистості, яка самовизначається у професії.

Визначено, що в профорієнтаційній технології принципово важливою стороною є позиція дитини, її ставлення, активність стосовно власного професійного самовизначення.

Саме тому, інтереси учня, його можливості, здібності та потенціал, визнання його автономії, повага до його індивідуальності мають перебувати у центрі профорієнтаційного процесу [8; 10]. За таких умов профорієнтаційна взаємодія з учнем полягає в зміщенні акцентів з орієнтування на самоорієнтування, з розвитку на саморозвиток, з визначення на самовизначення.

Доведено, що розроблена педагогічна технологія, зміст, форми і методи якої спрямовані на подолання суперечностей: між запитом суспільства на виховання професійно-ціннісних орієнтацій та недостатньою теоретико-методологічною обґрунтованістю їх формування у учнів підліткового та юнацького віку; зростаючими вимогами до людини як фахівця, здатного до постійного професійного саморозвитку, та фрагментарною спрямованістю сучасної системи професійного орієнтування; значущістю несуперечливої системи професійно-ціннісних орієнтацій у трудовій діяльності людини і не достатністю арсеналу у учнів для формування системи професійно-ціннісних орієнтацій в контексті профілю навчання – створить умови для оволодіння учнями об'єктивними знаннями про специфіку майбутньої трудової діяльності, які складають підґрунтя його емоційних переживань (емоція бажання), спонукають до емоційно-ціннісної діяльності учнів (Я-виклик), виявляються у готовності втілювати привласнену духовну цінність у практичну сферу (вчинок), яка супроводжується переживанням особистісної самоцінності.

Таким чином, розвивальний рух буде здійснюватися від уявлення учня про специфіку майбутньої трудової діяльності до усвідомлення себе як суб'єкта професійного становлення; від позитивного ставлення до майбутньої трудової діяльності до емоційно-ціннісного самоставлення; від здатності приймати на себе відповідальність за власну трудову діяльність до уміння організувати власну професійно-ціннісну діяльність, а поєднає ці ланки спрямована на самопізнання, позитивне самоставлення, самоефективність самодіяльність учня.

Визначено, що умовами ефективності технології формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності є розв'язання наступних завдань:

- сприяння розвитку і саморозвитку учнів, виходячи з їх індивідуальних особливостей;
- підвищення продуктивності освітнього процесу за рахунок особистісного (самоціннісного) забарвлення предметного матеріалу;

- надання учням простору для прояву креативності та створення умов для самовираження;
- сприяння духовному вихованню і особистісному зростанню підростаючого покоління.

Проведений констатувальний етап науково-дослідної роботи дав змогу зробити висновок про актуальність проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності. Визначено реальні рівні сформованості у учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності (високий рівень – 14 % учнів від загальної кількості, середній – 29 %, низький – 57 %). З'ясовано, що 57 % учнів мають поверхові та несистематичні знання про майбутню трудову діяльність. Найбільш проблемною ділянкою для учнів (47 % старшокласників і 66 % підлітків) є уміння узгоджувати власні індивідуальні особливості з вимогами бажаної професії та потребою у представниках певних професій на ринку праці. Наймеш виявленими у двох вибірках є мотиви служіння та стабільності місця проживання, при цьому у первинній сформованості мотивів до навчання і праці домінуючими є навчально-пізнавальні мотиви, а невираженими – соціальні мотиви. Навчання і праця у частини учнів супроводжується зниженням самопочуття, активності і настрою, що негативно позначається на результатах діяльності. В цілому учні позитивно ставляться до саморозвитку як до процесу, хоча при цьому не володіють навичками саморозвитку, що унеможлиблює його реалізацію на практиці. Значна кількість учнів не докладає зусилля до подолання перешкод, розв'язання проблем і завдань, постійно сумнівається у власних потенціалах, що негативно позначається на професійному становленні особистості.

Результати констатувального експерименту дозволили виявити ряд чинників, які негативно впливають на ефективність формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності. Так, науково-методичне забезпечення процесу профільного і професійного самовизначення потребує оновлення в умовах реформування освіти. Простежується зосередженість педагогічних працівників на суто навчальній складовій освітнього процесу. Учні базової і старшої школи переважно мають суперечливу систему ціннісних орієнтацій, що втілюється у не сформованості професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності.

Для вирішення зазначених проблем проведено формувальний етап експерименту,

метою якого було розгортання впровадження педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності в умовах профільного навчання, яка має створити нові обставини перебігу освітнього процесу у експериментальних закладах, та розкриття міри змін кінцевих результативних факторів внаслідок проведеної роботи.

Упровадження в освітній процес системи заходів: традиційні й інноваційні форми й методи (профорієнтаційні лекції, круглі столи, тематичні зустрічі, бесіди тренінг, консультування, «профорієнтаційне портфоліо») формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів до трудової діяльності, дозволило встановити зміни рівнів сформованості у учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності до та після формувального експерименту: високий рівень 24 % у експериментальній і 18 % у контрольній групах (приріст 10 % у експериментальній і 4 % у контрольній), середній рівень 48 % у експериментальній і 34 % у контрольній групах (приріст 19 % у експериментальній і 5 % у контрольній), і відповідно низький рівень 28 % у експериментальній і 48 % у контрольній групах (зменшення на 29 % у експериментальній і на 9 % у контрольній).

Зростання рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності у ЕГ дає підстави стверджувати, по-перше, про керованість цього процесу, по-друге, про ефективність позитивного впливу на нього запропонованої для впровадження педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів до трудової діяльності.

Обговорення. Вивчення проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій є актуальним напрямком наукових досліджень в Україні. Однак, слід зауважити, що всі вони переважно стосуються особливостей виховання професійно-ціннісних орієнтацій у студентів, зважаючи на те, що їх формування відбувається внаслідок взаємодії між двома субстанціями єдиного простору – між особистістю та професією, що детермінують взаєморозвиток. Натомість, на нашу думку, формування професійно-ціннісних орієнтацій відбувається в онтогенезі набагато раніше, що обумовлює актуальність нашого дослідження.

Експериментальні результати нашого дослідження підтверджуються дотичними дослідженнями, в яких висвітлено різні аспекти професійного самовизначення учнів, зокрема, Л. Федоренко [9] робить тотожні висновки, що для сучасних учнів надзвичайно важлива матеріальна складова майбутньої професійної діяльності. В дослідженні І. Сергєєвої

та П. Лоїш [7], зазначається, що найважливішим чинником побудови кар'єри старшокласників виступає потреба в безпеці, стабільності та передбачуваності майбутніх подій. Відповідальність, відданість, порядок, надійне робоче місце, високі доходи й оцінка з боку керівництва є для них фундаментальними кар'єрними орієнтаціями.

У контексті предметного поля нашого дослідження для нас представляє інтерес зміст зарубіжних теорій кар'єри (Brown's values-based theory; F. Parsons «Trait and factor theory of occupational choice»; Holland's vocational typology and personality theory; Bordin's psychodynamic theory of career choice; Work adjustment person-environment correspondence theory, Dawis & Lofquist; Five factor theory, McCrae & John та ін.) [1; 3], в яких розглядається ціннісний аспект професійного становлення особистості, як інтегруючий фактор її професійних і кар'єрних виборів.

Важливим для нашого дослідження було також вивчення практичного досвіду надання освітніх послуг у розвинених країнах світу (Англія, США) [2; 5; 6]. Зазначене дало змогу уточнити, що пріоритетним напрямком в наданні освітніх послуг є професійно орієнтоване навчання у старших класах, а професійно-ціннісні орієнтації учнів розглядаються в контексті побудови кар'єри в майбутньому. Звернення до таких категорій, як професійний успіх, побудова кар'єри, професійне проектування підтверджують наявність спільного вітчизняного та зарубіжного теоретичного матеріалу з теми дослідження. Варто відмітити схожі уявлення щодо активного конструювання образу власного професійного майбутнього та планування алгоритму його втілення. У результаті проведеного дослідження виявлено, що реалізація теоретичних здобутків у практичній діяльності середньої старшої школи за кордоном і в Україні відбуваються за рахунок різних форм та методів.

Висновки. Проведене дослідження проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів до трудової діяльності дозволило виявити ряд чинників, які негативно впливають на ефективність формування у учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності, та виробити певні пропозиції і рекомендації. Так, науково-методичне забезпечення процесу профільного і професійного самовизначення потребує оновлення в умовах реформування освіти. Слід зазначити, що простежується зосередженість педагогічних працівників на суто навчальній складовій освітнього процесу. Учні базової і старшої школи переважно мають суперечливу систему ціннісних орієнтацій, що втілюється у не сформованості професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності.

Для подолання означених чинників обґрунтовано напрями удосконалення формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності. А саме, впроваджено у освітній процес ЗЗСО профорієнтаційну технологію формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності, яка полягає у розширенні діапазону форм і методів профорієнтаційної роботи з учнями (профорієнтаційні лекції, круглі столи, тематичні зустрічі, бесіди, ціннісна професійно-перетворювальна діяльність, тренінг, консультування, «профорієнтаційне портфоліо») та наповненню їх самоціннісним та професійно-ціннісним змістом.

Умовами ефективності формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів визначено: індивідуальний підхід, діалогічність, самовираження, творчість, предметно-ціннісна діяльність. Наголошено, що результативність зазначеної технології буде залежати від систематичності, цілісності, керованості змісту, форм і методів формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів до трудової діяльності. Про ефективність запропонованої технології свідчить суттєве зростання рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій у учнів експериментальної групи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми, а лише вказує на проблемні ділянки. Саме тому, перспективним напрямком є розробка та впровадження профорієнтаційних технологій, спрямованих на допомогу здобувачам освіти у кар'єрному становленні.

Список використаних джерел

1. Brown D. & Associates (Eds.) *Career choice and development* (4th ed). San. Francisco: JosseyBass, 2002. 560 p.
2. *Developing national career development support systems. Pathways to enhance lifelong career guidance, career education and career development support for workers.* ILO-ETF (Eds.). Geneva, 2021. 56.
3. Patton W., Mc. & Mahon M. *Career development and systems theory: Connecting theory and practice* (3rd ed). Sense Publishers, 2014. 476 p.
4. Бех І. Д. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. *Початкова школа: науково методичний журнал.* 2018. №1, С. 5-10.
5. Вороніна Г. Р. Поняття «професійна перспектива старшокласників»: досвід Англії. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2017. Вип. 21(1). С. 134-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21%281%29_13
6. Зінченко А. Г., Саприкіна М. А. *Навички для України 2030: погляд бізнесу.* Київ: ТОВ Вид-во «ЮСТОН», 2016. 36 с.
7. Сергеева І.В., Лоіш П.О. Взаємозв'язок кар'єрних орієнтацій старшокласників з їх особистісними властивостями. *Теорія і практика сучасної психології:* зб. наукових пр. Класичного приватного університету. Запоріжжя, 2019. Вип. № 1 Том 2. С.113-117.
8. Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри: методичний посібник / Д. О. Закатнов та ін. Київ: ПІТО НАПН України, 2015. 221 с.

9. Федоренко Л. П. Ціннісний аспект професійного самовизначення старшокласників сільських шкіл. *Проблеми сучасної психології*. 2018. № 2. С. 144-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2018_2_25.

10. Шиделко А. В. Профорієнтація і профвідбір: аксіологічні аспекти: навчальний посібник. Львів: ЛьВДУВС, 2017. 140 с.

References

1. Brown, D. & Associates (Eds.). (2002). *Career choice and development* (4th ed). San. Francisco: JosseyBass.

2. ILO-ETF (Eds.). (2021). *Developing national career development support systems. Pathways to enhance lifelong career guidance, career education and career development support for workers*. Geneva.

3. Patton, W. Mc. & Mahon, M. (2014). *Career development and systems theory: Connecting theory and practice* (3rd ed). Sense Publishers.

4. Bekh, I. (2018) Komponentna tekhnolohiia skhodzhennia zrostaiuchoi osobystosti do dukhovnykh tsinnosti [Component technology of ascending personality growth to spiritual values]. *Pochatkova shkola: naukovu metodychnyi zhurnal*, 1, 5-10.

5. Voronina, H. R. (2017). Poniattia «profesiina perspektyva starshoklasnykiv»: dosvid Anhlii [The concept of “professional perspective of high school students”: Experience of England]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, 21(1), 134-144. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21%281%29_13

6. Zinchenko, A. G., & Saprykina, M. A. (2016). *Navychky dlia Ukrainy 2030: poglyad biznesu* [Skills for Ukraine 2030: A business perspective]. Kyiv: TOV Vyd-vo “YuSTON”.

7. Serhieieva, I. V. & Loish, P. O. (2019). Vzaiemozviazok kariernykh oriiientatsii starshoklasnykiv z ikh osobystynymy vlastyvostiamy [The interrelation between career orientations of high school students and their personal characteristics]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Klasychnoho pryvatnoho universytetu. Zaporizhzhia*, 1(2), 113-117.

8. Zakatnov, D. O., Orlov, V. F., Zlochevska, L. S., Pavlov, Yu. O., & Lokshin, V. S. (2015). *Pedahohichni tekhnolohii pidhotovky uchnivskoi molodi do vyboru i realizatsii profesiinoi karty* [Pedagogical technologies of preparation of students youth for the choice and realization of professional career]. Kyiv: IPTO NAPN Ukraini.

9. Fedorenko, L. P. (2018). Tsinnisnyi aspekt profesiinoho samovyznachennia starshoklasnykiv silskykh shkyl [Valuable aspect of professional self-determination of high school students of rural schools]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 2, 144-150. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2018_2_25.

10. Shydelko, A. V. (2017). *Proforiiientatsiia i profvidbir: aksiolohichni aspekty* [Vocational guidance and professional selection: axiological aspects]. Lviv: LvDUVS.

Zorina Ohrimenko,

PhD in Pedagogy,

Institute of Problems on Education of the of the NAES of Ukraine,
Kyiv

GENERALIZATION OF THE STUDY RESULTS OF THE PROBLEM OF FORMING STUDENTS' PROFESSIONAL AND VALUE ORIENTATION TOWARDS WORK

Abstract. *The article is devoted to the problem of formation of professional and value orientations of students towards work. The purpose of the article is to highlight the generalized results of the study of the problem of the formation of professional and value orientations towards work among of teenagers and high school students (who study at institutions of general secondary education).*

The main stages of the implementation of scientific research work on the topic “Formation of professional and value orientations towards labor activity among teenagers and high school students” are outlined. In particular, the theoretical and methodological principles and starting points are highlighted the

formation of students' professional and value orientations towards work in modern socio-economic conditions.

Clarification of the essence of the key concept of the study, definition of its structure made it possible to choose a set of diagnostic methods for empirically determining the levels of its formation. The author verifies the technology of forming students' professional and value orientations toward work in modern socio-economic conditions as a set of ways, techniques, principles and methods of career guidance based on the methodological arsenal of a person-oriented approach. Moreover, they meet criteria such as dialogicity, activity creativity character, focus on supporting individual development, presenting the student with the necessary space of freedom, for making independent decisions, creativity, choosing the content and means of professional self-determination and further professional development. The essence of this technology is based on the reflexive-volitional mechanisms of an individual who is self-determined in the profession.

The results of the ascertainment stage of the research are presented and interpreted. A number of factors that negatively affect the effectiveness of the formation of students' professional and value orientations towards work are highlighted. According to the results of the formative stage of the study, a conclusion was made about the controllability of the process of forming professional value orientations and the effectiveness of the positive impact on it of the pedagogical technology proposed for the implementation of the formation of students' professional and value orientations towards work.

The analysis of the psychological and pedagogical sources on the study made it possible to generalize about the relevance and identity of the study results of the formation of students' professional and value orientations.

The conclusions emphasize that the effectiveness of the introduction of pedagogical technology for the formation of students' professional and value orientations towards work in the educational process will depend on the systematicity, integrity of the proposed content, forms and methods

The practical significance of the article is that its materials can be used in the process of professional orientation of teenagers and high school students.

Key words: *professional and value orientations, professional self-determination, vocational guidance, pedagogical technology, high school student, teenager.*

Стаття надійшла до редакції 01.09.2022
Стаття прийнята до публікації 13.10.2022